

В последней трети XX – начале XXI века «маленький человек» возвращается в центр социально-психологической повести, но уже как психологически сложный субъект. Меняется конфигурация формы: к реалистической фактуре добавляются монтаж микросцен, внутренняя фокализация, лейтмотивы и символизация пространства, а также постмодернистская ирония – при сохранении модернистской серьёзности этического вопроса. У В. Маканина в повести «Антилидер» (1980) [6] Толик Куренков сталкивается с сатирическими антиподами (Большаков, Тюрин, Сыропцев). Карнавально-сниженные эпизоды драки и срыва маскируют главный посыл: конфликт статусов превращается в конфликт ценностей, а бунт «маленького человека» обречён и ведёт к внутренней капитуляции.

Ю. Поляков в повести «Апофегей» (1989) [7] рассказывает о негативных морально-этических проявлениях эпохи застоя: карьерный рост Чистякова требует конформизма и «идеологического чутья», личная цена – утрата совести и соучастие в карательных преступлениях. Иронический рефрен «Полный апофегей!» фиксирует победу «винтика системы». Здесь сатирический реализм – инструмент моральной диагностики: частная интрига высвечивает устройство позднесоветского механизма. Композиционно это поддерживается монтажом приватного и публичного, локальным гротеском «публичного порицания» при торжественном антураже, точным приближением к сознанию героя.

В постсоветское время меняется и социальная рамка «маленького человека-интеллекта». У С. Бабаяна в повести «Без возврата. (Негерой нашего времени)» (2001) [8] учёный Андрей Иванович не сумел «конвертировать» собственную образованность в «рыночную востребованность». Аллюзия на Лермонтова полемична: «негерой» – не циничный игрок, а человек совести, чья этика оказывается «непригодной» для новой прагматичной реальности.

Заключение. Таким образом, переход от «социального типа» к психологически сложному субъекту очевиден: «маленький человек» теперь имеет собственную ценностную систему и частную историю травмы, а не растворяется в эпохе. Этическая проблематизация вытесняет нормативный пафос «положительного героя»: повесть работает как моральная диагностика – насилия, молчаливого согласия с неправдой, дезориентации в эпохе новых ценностей, бюрократического обезличивания. Адаптивность образности героя при сохранении смыслового жанрового ядра поддерживает жизнеспособность и актуальность русской социально-психологической повести сегодня.

1. Крикливец, Е. В. Жанрово-стилевая модификация повести в русской и белорусской реалистической и модернистской прозе второй половины XX века: сравнительно-типологический аспект : монография / Е. В. Крикливец. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2020. – 216 с. URL: <https://rep.vsu.by/handle/123456789/21257> (дата обращения: 10.09.2025).

2. Зощенко, М. М. Возвращённая молодость / М. М. Зощенко. – Москва : АСТ, 2020. – 480 с.

3. Чуковская, Л. К. Софья Петровна / Л. К. Чуковская. – Москва : Эксмо, 2024. – 576 с.

4. Платонов, А. П. Котлован / А. П. Платонов. – Москва : АСТ, 2019. – 192 с.

5. Тендряков, В. Ф. Свидание с Нефертити. Находка. Костры на снегу / В. Ф. Тендряков. – Москва : Советский писатель, 1970. – 560 с.

6. Маканин, В. С. Отставший. Повести и рассказы. / В. С. Маканин. – Москва : Худож. лит., 1988. – 431 с.

7. Поляков, Ю. М. Апофегей / Ю. М. Поляков. – Москва : Литературный фонд, 1990. – 160 с.

8. Бабаян, С. Г. Без возврата : сборник рассказов / С. Г. Бабаян. – Москва : Ритм, 2021. – 512 с.

ПОЛАЦКІЯ ХРАМЫ Ў МАСТАЦКІМ АСЭНСАВАННІ БЕЛАРУСКІХ ПАЭТАЎ

Апяцёнак Д.А.,

навучэнка 2 курса Полацкага каледжа ВДУ імя П.М. Машэрава,

г. Полацк, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Машарская К.Г., выкладчык

Ключавыя словы. Вобраз храма, мастацкае асэнсаванне, паэзія, Полацк.

Keywords. Image of the temple, artistic interpretation, poetry, Polotsk.

Полацк, некалі сталіца багатага і магутнага княства, заўсёды славіўся сваёй прыгажосцю. Як заўважыў Пятрусь Броўка ў паэме “Беларусь”, “яшчэ ў дні старыя, у век наш лучынны, аб горадзе Полацку слава ішла...” [2, с.41] Старажытная гісторыя вабіць сюды прыезджых і радуе тых, каму пашанцавала тут нарадзіцца. Таму невыпадкова

прыцягвае Полацк і беларускіх паэтаў, бо прыгажосць яго збудаванняў і вулачак не магла застацца незаўважанай творчымі людзьмі.

Акрамя гісторыі, горад знакаміты сваімі храмамі і святынямі. Полацк, на самай справе, ужо немагчыма ўявіць без гэтых цудаў архітэктуры.

Апісанне храма як значымага месца ў жыцці чалавека з'яўляецца літаратурнай традыцыяй. Бо яны зачароўваюць не толькі сваёй цудоўнай прыгажосцю, але і непаўторнай святой атмасферай, якая пануе там, таму кожны, хто хоць раз пабываў у полацкіх святынях, абавязкова хоча вярнуцца туды зноў.

Мэтай даследавання з'яўляецца вызначэнне спецыфікі раскрыцця вобраза храма ў творах беларускіх паэтаў.

Матэрыял і метады: на аснове твораў беларускіх паэтаў з дапамогай аналізу і сінтэзы робіцца вывад пра асаблівасці і спецыфіку раскрыцця вобраза храма на прыкладзе культавых пабудов Полацка.

Вынікі і іх абмеркаванне. Самым папулярным і ўлюбёным святым месцам у Полацку для паэтаў з'яўляецца знакаміты Сафійскі сабор. Паэтка Ірына Багдановіч піша:

ЛЯ Полацкай Сафіі прыпынюся,
Сустрэне строгім выглядам яна.
Я Полацкай Сафіі пакланюся -
Прытулку, дзе ўладарыць даўніна. [1, с.167]

Але, нягледзячы на велічнасць і пэўную строгасць святыні, яе вельмі любяць і паважаюць усе наведвальнікі, і асабліва самі палачане. Як трапна заўважаў Рыгор Барадулін,

Не скажуць у Полацку: – Сафійскі сабор.
Тут яго называюць ласкава: – Сафійка... [1, с.169]

Гэты сабор вельмі важны для ўсіх жыхароў Полацка. Яго святасць нібы ахоўвае і абараняе горад ад напасцяў. Гэта добра апісала паэтка Таццяна Ляўковіч у вершы “Ля Сафіі”:

Да неба вежы белыя ўзняты,
Нібы для ўсіх вымольваюць яны.
Благаславення Богага, а страты
Няхай мінаюць. Хай пяюць званы. [1, с.250]

Вежы Сафіі сапраўды дастаткова высокія. Напэўна, гэта было зроблена і для таго, каб наблізіць святое месца да неба, да Бога, узмацніць яго рэлігійную сілу. Віктар Шніп у адной з балад адзначыў:

У Полацку слаўным Сафійскі сабор,
Як веліч твая і Айчыны тваёй,
Расце, уздымаецца ў неба да зор,
Сабою яднаючы неба з зямлёй. [1, с.224]

Але не заўсёды так яднала неба з зямлёй і красавалася велічная Сафія, бо сустракаліся на яе жыццёвым шляху і жудасныя цяжкасці. Яе ўзарвалі падчас наведвання Полацка Пятром I. Вядома, потым святыню аднавілі, аднак, на жаль, праз гэта яна страціла сваё першаснае аблічча. Феактыст Фядотаў у вершы “Супрацьстаянне” выказаў думку, што трэба ведаць тых, “хто Сафійскі сабор узрываў, каб святыняў народ наш пазбавіць” [1, с.265], бо пакуль мы будзем іх баяцца, непрыемнасці не скончацца. На шчасце, зараз мы жывём пад мірным небам і маем магчымасць атрымліваць асалоду ад Полацкай Сафіі, нягледзячы на тое, што зараз яна выглядае зусім інакш, чым спачатку. Мікола Мятліцкі пісаў:

Гучыць сягоння ў ёй аргана трубамі
Нябёсам Божым спеўная хвала... [1, с.190]

І гэты ўрывацк якраз паказвае цяперашняе, сучаснае жыццё святыні, бо зараз Сафійскі сабор – гэта не дзеючы храм, а музей з канцэртнай залай, у якой знаходзіцца арган, гукі якога дораць людзям радасць. Там праходзіць і міжнародны фестываль арганнай музыкі “Званы Сафіі”. Успамінае гэты музычны інструмент і Ала Швайко ў творы “Сафія”:

Як пасуе арган ёй,
Чараўнік шматгалосы,
Гукі ўзнёслых мелодый
Лье ў самоту Дзвіны. [1, с.270]

Але людзі прыходзяць да святыні не толькі, каб паслухаць арган, а таксама і адчуць святую сілу месца.

Яшчэ варта адзначыць, што вялікая роля Сафійскага сабора заключаецца ў тым, што ён быў домам для святой Ефрасінні, якая ў XII стагоддзі перапісвала там кнігі ўручную. Пра гэта ўзгадвае Віктар Шніп у яшчэ адной баладзе, якая называецца “Балада Ефрасінні Полацкай”:

І не шкадуеш ты, што ў цеснай келлі
Жывеш, не просячы сабе нічога,
Ты думаеш пра родны край і Бога
Каля вакна, дзе галубы паселі. [1, с.225]

Вось так жыла і працавала Ефрасіння Полацкая ў невялікай келлі Сафійскага сабора. А потым, па загаду святой, была пабудаваная іншая знакавая святыня, якая стала не менш папулярным вобразам у творчасці беларускіх паэтаў, – Спаса-Праабражэнская царква. І з гэтага моманту домам для Ефрасінні стала келля гэтага храма. Антаніна Піваварчык пісала пра яго так:

Над Палатой храм бялюткі стаіць –
Воляй князеўны узняўся,
Многа стагоддзяў у неба глядзіць,
Сімвалам святасці стаўся.
Ў храме тым келля манашкі была,
Што нас і сёння здзіўляе –
Ў гэтых умовах князеўна жыла.
Крыж Ефрасінні нам ззяе... [1, с.256]

Радок “многа стагоддзяў у неба глядзіць” дададзены аўтаркай нездарма, бо святыня была пабудавана ў XII стагоддзі, але, нягледзячы на гэта, яна выдатна захавалася. Таксама варта адзначыць, што царква з’яўляецца адным з самых старажытных каменных будынкаў ва ўсёй Беларусі, таму яе каштоўнасць неймаверна вялікая для нашай краіны.

Яшчэ памяццю аб святой з’яўляецца яе крыж (ён ўзгадваецца Антанінай Піваварчык у вершы). Але, на жаль, ён быў страчаны падчас Другой сусветнай вайны, аднак жа ў 1997 годзе была зроблена копія, і зараз “крыж Ефрасінні нам ззяе” ў Спаса-Праабражэнскай царкве. Тое, што дадзены храм вельмі важны не толькі для Полацка ў цэлым, але і для людзей паасобку, паказвае нам прыклад Надзеі Салодкай. Яна, вельмі пранікнёна пісала пра Спаса-Праабражэнскі храм, які паэтка ласкава называе царкаўкай, у творы “Не пакідаю вас”:

Я падыходжу да царкаўкі белай,
Крыж дабрадайны кладу –
Тут я пра ўсё, чым душа набалела,
Госпаду распавяду. [1, с.217]

Насамрэч, наведваючы святыню, нібыта прыходзіш да Бога. У гэтым святым месцы становіцца вельмі спакойна і ўтульна. Як адзначаў Рыгор Барадулін, у Спаса-Праабражэнскай царкве “душы і фрэсцы хочацца раскрыцца”. [1, с.171]

Варта заўважыць, што царква знаходзіцца на тэрыторыі Спаса-Ефрасіннеўскага манастыра. Гэты комплекс храмаў названы ў гонар святой. Ала Швайко, напрыклад, гаворачы пра родны Полацк, успамінае гэтую слаўтасць горада ўжо ў самых першых радках:

Край мой палачанскі –
Лес здалёку сіні,
Манастыр у Спаскім
З імем Ефрасінні. [1, с.268]

Трэба адзначыць, што ў Полацку ёсць яшчэ адно знакамітае святое месца – Свята-Багаяўленскі сабор. Там у свой час пастрыгся ў манахі знакаміты Сімяон Полацкі. А ў 1920 годзе, нягледзячы на тое, што Полацк абстрэльвалі, у храме працягвалі здзяйсняцца набажэнствы. Пэўны час пры савецкай уладзе ў ім размяшчалася карцінная галерэя. Таму такі сабор не мог застацца незаўважаным полацкімі паэтамі. Уладзімір Глушкоў прысвяціў Багаяўленскаму сабору верш, у якім якраз і апісаў лёс храма.

Есть над Двиною в древнем

Полоцке собор,

Его судьба –

большого отражение в малом.

Вы помните, как до совсем

недавних пор

Служил без службы он,

служил картинным залом?.. [3, с.3]

Успамінае страшныя моманты з жыцця сабора і паэтка Ларыса Сакарэнка:

Ни пожары, ни натиск врагов

Не смогли одолеть освящение

Православного храма. Покров

Засиял от молитв в утверждение. [3, с.4]

І як заўважыла паэтка, Багаяўленскі сабор сапраўды заззяў ад малітваў, бо зараз ён працуе як храм і прыносіць радасць усім вернікам.

Заклучэнне. Прааналізаваўшы вершы беларусіх паэтаў пра полацкія храмы, можна зрабіць выснову, што, нягледзечы на розныя погляды паэтычнага ўспрымання, аўтары маюць адну агульную рысу: апісанне не знешняга выгляду храма, а яго ўнутраны вобраз, яго дабратворны ўплыў, які ўздзейнічае на чалавека пры наведванні святыні. Бо духоўны складнік святыні значна важнейшы за яе аблічча.

У гэтым мы пераканаліся на прыкладзе трох храмаў Полацка: Сафійскім саборы, Спаса-Праабражэнскай царкве і Свята-Багаяўленскім саборы. Нягледзячы на тое, што яны абсалютна розныя, усе храмы аб'яднаныя святой сілай.

1. Сафійка. Полацк. Родны край : паэзія, проза, публіцыстыка / уклад. Навума Гальпяровіча. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2017. – 287 с.

2. Там, дзе вежы Сафіі: паэзія, проза, публіцыстыка / уклад. Навума Гальпяровіча. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2003. – 289 с.

СПЕЦИФИКА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА

Аршанская Е.Е.,

студентка 3 курса ВГУ имени П.М. Машерова, г. Витебск, Республика Беларусь

Научный руководитель – Крикливец Е.В., доктор филол. наук, доцент

Ключевые слова. Специфика перевода, художественный текст, метод анализа и синтеза.

Keywords. Specific nature of the translation, literary text, method of analysis and synthesis.

Популярность любого литературного произведения и его значимость в мировом сообществе нередко проявляется не только в цитируемости, но и в количестве переводов на иностранные языки. В данном аспекте на переводчика лежит особая ответственность, поскольку передача художественного материала на другой язык становится второстепенной задачей. Для полного понимания проблематики и глубины повествования переведенный текст должен соответствовать конкретной лингвокультуре, отвечать нарративам общества, которому будет предложен. Однако семантическая основа не может быть заложена без учета различных языковых уровней выбранного для перевода носи-